

6. Рансмайр К. Останній світ: роман / Пер. з нім. О. Логвиненка; Післямова Л. Цибенко. – К., 1994. – 206 с.

7. Фатеева Н. Типология интертекстуальных элементов и связей в художественной речи // Известия РАН. СЛЯ. – 1998. – Т.57, № 5. – С. 25-38.

SUMMARY

The article deals with the geopoetic peculiarities of fictitious biography on the base of two novels – «Twelve circles» by Yu. Andrukhovych and «The last world» by K. Ransmayr. The author pays attention to intertextual relationships: astral prototext by B.-I. Antonych – the Andrukhovych's novel; Ovid's «Metamorphoses» – the Ransmayr's novel. The meaning of symbols «Crescent» and «Stone» and the role of geopoetic links Karpaty – Antonych, Tomis – Ovid, are stressed.

**Галина Морєва
Надія Назаренко**

БАЙРОНІЧНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ЕМІЛІ БРОНТЕ

В статті досліджується вплив англійського поета-романтика Д.Г.Н.Байрона на творчість Емілі Бронте, найзагадковішої з трьох сестер Бронте. В її поезії та єдиному романі «Грозивий перевал» набувають вагомого значення романтичні теми свободи і волі, непримиренності духу, кохання і смерті. Головним чоловічим образом роману є «байронівський» герой з шаленими пристрастями, з прагненням помсти і боротьби, з коханням, яке возвеличується до рангу Абсолюту.

Сестри Шарлотта (1816-1855), Емілі (1818-1848) і Анна (1820-1849) Бронте – талановиті англійські письменниці вікторіанської доби. Творчість кожної з них – значне і яскраве явище в розвитку англійської романістики XIX століття. У творах сестер Бронте відобразилися характерні особливості часу: в них органічно зливаються і прослідковуються лінії, які поєднують романтичне мистецтво початку XIX століття (Д.Н.Г. Байрон, П.Б. Шеллі) з реалізмом 1830 - 1840-х рр. (Ч. Діккенс, В. Теккерей), у них формуються тенденції нових художніх відкриттів у жанрі роману другої

половини (Дж. Еліот, Д. Мередіт). Особливо популярними є романи Шарлотти Бронте «Джен Ейр» та Емілі Бронте «Грозвий перевал», нового життя у теперішній час набули і твори Анни Бронте «Агнес Грей» і «Незнайомка з Уайльдфелл-холлу». Їхні твори продовжують жити своїм життям, привертаючи постійну увагу читачів і дослідників.

Перша публікація сестер була спільною. У 1846 р. під чоловічими псевдонімами вони видали збірку «Вірші Каррера, Елліса та Ектона Белл» («Poems by Currer, Ellis and Acton Bell»). У подальшому кожна з них пішла своїм шляхом.

Літературно-критична рецепція творів сестер Бронте не була однозначною. У ХІХ столітті найвідомішою була Шарлотта, тому що її романи відзначалися значимістю проблематики, майстерністю захоплюючої оповіді, образами героїнь, наділених сильними почуттями, сміливістю, непохитними моральними принципами і здатними самостійно приймати рішення. Своєрідним маніфестом боротьби за жіночі права став роман «Джен Ейр», а «Шерлі» та «Містечко» закріпили цю думку.

З кінця ХІХ століття художня спадщина Емілі Бронте та її особистість поступово почали привертати до себе все більшу увагу. Почали з'являтися нариси біографічного характеру та літературно-критичні розвідки. Неодноразово звучала думка про те, що вона значно більшою мірою поет, ніж романіст. Їй належать 193 вірші, сповнені відчуття трагізму життя і бунтарських мотивів, якими насичена творчість усіх сестер. Наприклад, відома сучасна англійська письменниця і літературознавець Маргарет Дреббл вважає Емілі Бронте найкращим поетом серед трьох сестер і одним з найоригінальніших поетів її століття. Емілі писала і ліричні вірші («Ніч спадає навколо мене» – «The night is darkening round me»), і пристрасні заклики зі світу країни Гондал

(«Спогад» – «Remembrance», «В'язень» – «The Prisoner»), і глибоко особисті зізнання, втілені в поетичну форму («Моя душа не боязка» – «No coward soul is mine») [2, с. 107].

Але більшість літературознавців вважають, що в історію літератури Емілі Бронте увійшла перш за все як автор знаменитого роману «Грозовий перевал» («Wuthering Heights», 1847). Його називали «найромантичнішим романом» (В. Пейтер), «диявольською книгою, яка об'єднала всі найсильніші жіночі нахили», одним з найкращих романів «за силою і проникливістю стилю» (Д. Г. Россетті), «одним із маніфестів англійського генія, романом, який переростає в поезію» (Р. Фокс). С.Моем вважав «Грозовий перевал» одним з найкращих 10 романів, створених людством. В.Вулф писала: «Грозовий перевал» – книга важча, ніж «Джен Ейр», оскільки Емілі – більше поет, аніж Шарлотта. <...>. Натхнення Емілі – більш загальне. Вона бачила перед собою розчакнутий світ, хаотичну купу уламків і відчувала в собі сили зібрати їх воєдино на сторінках своєї книги. Від початку і до кінця в її романі відчувається цей титанічний задум, це високе намагання – наполовину безплідне – сказати вустами своїх героїв не просто «Я люблю» чи «Я ненавиджу», а «Ми, рід людський» і «Ви, предковічні сили» [3, с. 191].

Науковий ґрунтовний аналіз творчості Емілі Бронте знаходимо у працях Ф. Речфорд, Ж. Батая, Е. Бейкера, В. Аллена, Р. Фокса, А. Кеттла, А. Л. Мортонна, Ф. Бентлі, Дж. Уінніфріт, П. Нестор та ін.

Знайомство російського читача з творами Шарлотти Бронте відбулося ще за її життя. Вони були перекладені російською мовою майже одразу після їхньої появи на батьківщині письменниці. Ім'я Емілі Бронте прийшло в Росію через посередництво іноземної хроніки. Деякі факти її життя та творчості були розглянуті у ґрунтовному дослідженні О.Петерсон

«Сімейство Бронте» (1895), яке містить глибокий професійний аналіз талантів та творів усіх трьох сестер Бронте. Саме Емілі дослідниця вважає самою яскравою виразницею родинного таланту Бронте. Визнаючи оригінальність та самобутність творчості Емілі, О. Петерсон все ж віддає перевагу більш впорядкованому художньому світові романів Шарлотти. Роман «Грозовий перевал» російською мовою було перекладено лише в 1956 році. Окремі питання творчості Емілі Бронте були розглянуті у розвідках Г. Елістратової, З. Гражданської, О. Анікста. У 1990 р. вийшли з друку три томи творів сестер Бронте. У передмовах Є. Генієвої, Н. Михальської, Г. Йонкіс головні риси художнього світу сестер були проаналізовано з точки зору сучасного літературознавства. Але треба зазначити, що досі відсутні монографічні дослідження специфіки творчості Емілі Бронте.

Перші переклади романів Шарлотти та Емілі Бронте українською мовою з'явилися у Львові. Перший переклад роману Е. Бронте належить Михайлу Рудницькому, він був надрукований у 1933 році під назвою «Буреверхи». В основі перекладу був галицький діалект української мови. Вдруге «Грозовий перевал» було перекладено українською мовою у 2004 році Д. Радієнком (передмова О. Бандровської). Треба зазначити, що варіант назви, запропонованої М. Рудницьким, більше пасує до змісту твору та до його оригінальної назви, ніж калька з російського перекладу – «Грозовий перевал». В українському літературознавстві теж відчувається відсутність детальних монографічних досліджень творчості Емілі Бронте. Деякі риси її творчої манери висвітлено у передмовах М. Рудницького, О. Бандровської, критичних статтях Х. Денисюк (Пастух). Енциклопедичний довідник «Зарубіжні письменники» за редакцією Н. Михальської та Б. Щавурського (2005) та навчальний посібник

О. Анненкової «Зарубіжна проза XIX століття: європейська реалістична проза 1830-1880 років» (2006) містять нариси біографічно-критичного характеру про творчість усіх трьох сестер Бронте.

Мета цієї статті – розглянути прояви романтизму у творах Емілі Бронте та дослідити вплив провідних тем та мотивів відомого англійського поета-романтика Дж. Г. Н. Байрона на творчість його молодшої сучасниці.

Загальновідомим є факт, що Дж. Г. Н. Байрон як один з найвизначніших поетів світу вплинув на розвиток всієї світової літератури XIX століття. Байрон, передусім, поет – романтик, який привів до літератури новий тип героя, розробив новий ліричний жанр – ліро-епічну поему, розвинув принцип романтичної іронії, а також стверджував свободу особистості та волю як головні засади людського існування. «Байронівський» герой – бунтівна особистість, незадоволена сучасною дійсністю, яка постає проти будь-яких установ, що стримують свободу, особистість зневірена і самотня, яка стверджує себе шляхом індивідуальної дії. Герой байронівських поем вплинув на світосприйняття цілого покоління європейської молоді. Захоплення індивідуалізмом героїв Байрона, зневірою і «світовою тугою» отримало назву «байронізм».

Ш.Бронте зауважила, що «воля – повітря Емілі». Дух волелюбності проявився у її поезії. Ліричний герой Емілі Бронте, як стверджує Н. Михальська, близький героям поетів-романтиків П. Б. Шеллі, Д. Г. Н. Байрона, В. Вордсворта, С.Т. Колріджа [3, с. 191]. Але поезія Е.Бронте більш камерна та інтимна. Якщо художній світ Шеллі – це всесвіт, то у Емілі він більш обмежений. Її протест має більш особистісний характер. Вона теж бунтівник, проте всі її почуття заховані глибоко у серці.

З Байроном Емілі Бронте споріднює, перш за все, героїзм боротьби, звеличування бунтівника–одинака, дух непримиренності, відвага виклику. Її герої гондальських віршів нагадують героїв байронівських «східних» поем своїм індивідуалізмом, гордістю, трагічною самотністю.

*Стоїчна людина
Кохання й дібр не прагну я,
Їм кину посмішку;
Про славу мрії сон снував
Та щез на досвітку.*

*Я одного молю лише,
Щоб на путі земній
Те саме серце Бог лишив
І волю дав мені*

*Злетять мої короткі дні –
Зупинить їх межа;
Якби душі нескованій
Відваги видержать!* (Переклад Романа В.Кухаря)

Відчуття трагічної невідповідності ідеалу та життя звичайно приймало у Бронте форму сновидіння, також поширену у романтиків. Ця форма своєрідним чином відокремлювала буденну дійсність від прекрасної мрії. Але Емілі Бронте розуміє, що сновидіння дає тільки тимчасову можливість перепочити від реальності. Змиритися з цим поетесі домотає стоїцизм.

Найбільш характерні для поезії Бронте теми – це теми природи, свободи, кохання, життя та смерті. Втрата рідних людей і раннє усвідомлення власної смертності стали ліричною темою:

*Спогад
Під запорошеним снігом заметом
Ти так далеко в холодній труні.
Чи ще надовго часові тенета
Пам'ять про тебе залишать мені?*

*Більш моя думка уже не літає
Під небеса. Не здійнятись ніяк.
Крила складаю, де вереск вкриває
Серце твоє. Назавжди, чи не так?* (Переклад О.Григор'євої)

І в поезії, і в романі письменниця висловлює думку, що смерть безсила подолати кохання, розірвати духовні узи споріднених людей:

*Якщо б було зруйновано світи,
Зірки зійшли з призначених доріг,
Серед руїн лишився б тільки ти,
Ти б всесвіт цілий у собі зберіг.*

*І омине цей всесвіт небуття,
Бо силою тут дише атом кожен.
Ти – Ти моє повітря і життя,*

І твоя сутність щезнути не може. («Останні рядки», переклад О.

Григор'євої)

Як зазначає О. Бандровська, саме така універсалізація взаємовідносин чоловіка і жінки примусить Кеті вигукнути: «Я – Хіткліф!» і стане найсильнішою сторінкою «Грозового перевалу» [1, с. 11].

Дух романтизму втілений і в романі «Грозовий перевал», що є твором величезної емоційної напруги. Дослідники (О. Бандровська, Х. Пастух) відзначають поєднання у цьому творі різновидів двох жанрів роману – готичного та сімейно-побутового. Інші (А. Елістратова, О. Анненкова, Н. Михальська) вважають поєднання романтичної символіки і реалістичного задуму головною особливістю цього роману. Крім цього, роману притаманна також розірваність композиції. Події передають два наратори (Локвуд та Неллі Дін), кожен з яких по-своєму інтерпретує те, що відбувається. Використовується прийом оповідання в оповіданні, у розповідь включаються вставні епізоди, листи, уривки зі щоденників.

За Н. Михальською, «Грозовий перевал» – це роман «про кохання в умовах соціальної нерівності та несправедливості; його конфлікт зумовлюється зіткненням мрії та дійсності» [3, с. 191]. Зазначимо також, що цей тип конфлікту був типовим для романтиків. На наш погляд, вплив байронізму проявляється у таких романтичних елементах цього роману, як

демонічна фігура наділеного великою внутрішньою силою героя («байронівський» тип), пристрасті, що вирують у душах героїв, нездоланність кохання і нездоланність духу, картини природи.

Хіткліф – бунтівник, який повстає проти встановлених порядків, проти лицемірної моралі, проти зла і несправедливості. До речі, його таємнича відсутність протягом кількох років і не менш таємниче збагачення за цей час – це також риси, притаманні романтичному твору. Хіткліф – це сильний характер, ці дійсно герой «байронівського» типу, який «виривається» із соціальних умовностей і не зважає ні на що, окрім своїх бажань і своєї волі. «Сила страждань героя врівноважується силою його ненависті» [1, с. 16]. Здійснивши помсту, але не маючи духовних сил жити без Кетрін, Хіткліф «примущує» себе померти і в потойбічному світі зустрітися нарешті з коханою.

Романтичні риси, на наш погляд, домінують і в характері Кетрін. Головним змістом життя для неї виявилось її кохання до Хіткліфа і пристрастний потяг до єднання з ним. Зрадивши своє кохання, тим самим Кетрін зраджує і себе саму і тому помирає.

Пейзаж у романі Е. Бронте – співучасник і передвісник подій. Вересові поля і торф'яні болота освітлюються спалахами блискавиць, перекоти грому супроводжують переживання бунтівливих героїв. На Грозовому перевалі вітри гонять хмари і передвіщають природні бурі і бурі почуттів вирують у душах героїв. Письменниця використовує образи лісових ельфів, привидів-блукальців, запозичуючи їх з фольклору.

Романтично – пристрастні мотиви неповторного роману перегукуються з настроєм вірша «Мої рядки»:

*...Я не привична втоптаними йти стежками,
Куди ведуть давно-минулого раби.*

Я йтиму за ходою власної природи,

*З інакшим водієм не по дорозі нам;
Де сірі табуни пасуться в папороті,
Де буйний вітер з гір – там наша сторона.*

*Чого навчать опущені гірські вершини?
І слави й горя більши, аніж вам розказати!
Земля, що збудить серце криком до глибинним,
Спрможна зосередити і небо й ад. (Переклад Романа В.Кухаря)*

Підсумовуючи, можна сказати, що у творчості Емілі Бронте живе і домінує романтична традиція, яка зливається з реалізмом, проникненням в одвічно людські колізії. Її майстерність проявилась у глибині психологічних характеристик і романтичної символіки. Проза та поезія Е.Бронте чекають на глибоке та детальне дослідження і мають бути предметом подальших розвідок з точки зору інтертекстуального, герменевтичного, гендерного аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандровська О. «Грозвий Перевал» Емілії Бронте в культурному просторі вікторіанської Англії// Бронте Е. Грозвий Перевал. - Х.: Фоліо, 2006. – 319 с.
2. Дрэббл М., Стрингер Д. Путеводитель по английской литературе. – М.: Радуга, 2003 – 928 с.
3. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. У 2 т. /За ред. Н. Михальської та Б. Щавурського/ - Т.2. – Тернопіль: Богдан, 2005. – 824 с.

SUMMARY

The article deals with the investigation of the influence, which an English poet-romanticist G.G.N.Byron had on the literary activity of Emily Brontë, who proved to be the most mysterious of the three sisters Brontë. The romantic themes of freedom and irreconcilability of spirit, love and death are of great importance in her poetry and novel «Wuthering Heights». The male

protagonist of the novel is a «byronic» hero with his violent passions, with his desire of revenge and fight, with love, which is put into the rank of Absolute.

Марія Нікольченко

РЕАЛІЗАЦІЯ УСНОПОЕТИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ В ЕСКІЗІ В'ЯЧЕСЛАВА ПОТАПЕНКА «НАД КРУЧЕЮ»

У статті аналізуються вияви уснопоетичної традиції у творчості українського письменника кінця XIX – початку XX століття В'ячеслава Потапенка, зокрема в його ескізі «Над кручею». У дослідженні зазначено, що фольклорна образність у творі автора зреалізовується на різних рівнях – аксіологічному, ідейно-тематичному, сюжетно-композиційному, персонажному, мовному.

Як відомо, одним із важливих засобів збагачення літератури аспектом, перш за все національним, є фольклоризм. Уснопоетична творчість для письменника – це «ключ до духа українського народу» (Ю. Шерех). Традиції культури етносу завжди були вагомим чинником «оживлення» як тематики, так і поетики мистецтва слова. Література спирається на фольклор як на поетико-етичну традицію, повсякчас переосмислюючи її. У такому активному сприйнятті традиції продовжується розвиток самої національної культури. Фольклорна образність у творчості В'ячеслава Потапенка зреалізовується на різних рівнях – аксіологічному, ідейно-тематичному, сюжетно-композиційному, персонажному, мовному. Власне кажучи, маємо справу з сукупністю образів усної поезії, асимільованих індивідуально-авторським світоглядом, що знайшли творчу матеріалізацію в художньому світі письменника. Одним із яскравих прикладів цього вважаємо ескіз В. Потапенка «Над кручею».

Прозаїк звертається тут до селянської тематики, художньо висвітлюючи в її контексті й у романтичній тональності взаємини між представниками молодого покоління. Розмірено, з епічною послідовністю розгортається сюжет твору, основою якого стає оповідь про один вечір із